

УДК 332.834:502.13

**ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО РОЗВИТКУ
ЛІСОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ В
ГЕОЕКОНОМІЧНОМУ АСПЕКТІ****Божанова В.Ю., д.е.н.,
Кононова О.Є., к.е.н.,
Бондаренко К.Є.***ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури»*

В роботі була поставлена мета проаналізувати тенденції розвитку лісопромислового комплексу України та розробити практичні рекомендації щодо їх удосконалення в гео економічному аспекті. Розкрито сучасний стан та проблеми тенденцій розвитку лісопромислового комплексу країни при нестабільному розвитку економіки. Проаналізовано динаміка площі рубок лісів України та динаміка заготівлі деревини. Проведений аналіз довів, що в основному переважає шкідлива суцільна вирубка дерев без дотримання норм. Побудовані графіки незаконної рубки лісів та встановлені причини таких корупційних подій. Наведено країни світу, в яких встановлена заборона на експорт круглого лісу та необробленої деревини. Проведений аналіз європейських торговельно-захисних заходів, які дозволяють регулювати користування лісовими ресурсами. Наведено тенденції розвитку лісопромислового комплексу. Розроблені практичні рекомендації щодо розвитку лісопромислового комплексу України в гео економічному аспекті, які сприятимуть міжнародної економічної інтеграції країни.

Ключові слова: лісопромисловий комплекс, деревообробка, вирубка дерев, заготівля деревини, гео економіка

UDC 332.834:502.13

**PRACTICAL ADVICES FOR THE DEVELOPMENT FORESTRY
COMPLEX OF UKRAINE IN THE GEO-ECONOMIC ASPECT****Bozhanova V., Dr. of Econ.Sc.,
Kononova O., PhD in Economics,
Bondarenko K.***Prydniprov's'ka State Academy of Civil Engineering and Architecture*

The paper is aimed to analyze the trends of the forestry complex development in Ukraine and to develop practical advice for their improvement in the geo-economic aspect. The peculiarities and problems of the tendencies of development of the country's forestry complex while the unstable economic developments are revealed. The dynamics of the logging area of Ukraine and the dynamics of wood harvesting have been analyzed. The analysis has proved that the harmful continuous cutting of trees without compliance with norms is steel predominated. The schedules of illegal felling of forests are constructed and the causes of such corruption events are established. The countries of the world,

which set a ban on the export of round timber and unprocessed timber, are listed. The analysis of European trade and protective measures, which allow regulating the use of forest resources, is carried out. The tendencies of development of the forestry complex are presented. Practical advices for the development of the forestry complex of Ukraine in the geo-economic aspect, which will promote the international economic integration of the country, are developed.

Keywords: timber industry, woodworking, felling, wood harvesting, geo-economics.

Актуальність проблеми. Лісопромисловий комплекс України являє собою один з основних джерел потужного природного потенціалу країни та провідною галуззю народного господарства. Сучасний стан розвитку лісової промисловості України знаходиться в не найкращому економічному становищі та відрізняється погіршенням відношення людини до її природного-відновлюваного потенціалу, що має прояв у щорічному зростанні масовій незаконній вирубці лісів, не дотримуючись санітарних норм та правил [1-4]. В свою чергу, деревообробна промисловість знаходиться також в не найкращому стані через незаконний продаж високоякісних порід дерев за кордон за безцінь. При цьому знижується відтворювальний потенціал лісу. У цих умовах ключовим фактором розвитку стає зубожіння всіх верств населення, а також комерційних підприємств України та подальша активізація відповідних адаптаційних механізмів, пошук нових шляхів отримання доходів будь-яким засобом. Такі дії розглядаються як перешкоджання взаємодії людини, або економічного суб'єкта з навколишнім середовищем. Сталий розвиток лісопромислового комплексу в даній ситуації визначається не тільки результатом раціонального управління і наявного у нього природно-ресурсних потенціалу, але і здатністю до відтворення. Від цього фактору залежить те, наскільки стійко в динаміці буде розвиватися весь лісопромисловий комплекс. Таким чином, синергетичний ефект від комплексного підходу до грамотного користування лісовими ресурсами буде значно більший, ніж тимчасові заходи щодо встановлення мораторіїв на вирубку ліса, або на експорт, або на ще будь які заходи. Все це вимагає розробки дієвого комплексу адаптивних підходів щодо забезпечення відтворення природного потенціалу лісової промисловості, грамотного користування цим джерелом народного добробуту з урахуванням потреб не тільки

внутрішнього, але й зовнішнього ринку. Наведене визначає важливість і актуальність обраного напрямку наукового дослідження.

Аналіз останніх наукових досліджень. В 1994 році був прийнятий Лісовий Кодекс України [1], що встановлює правовідносини між суб'єктами лісогосподарства та регулюють їх діяльність. А в 1995 році були затверджені санітарні правила в лісах України [3]. Далі, завдяки впливу багатьох факторів, таких, як економічне становище країни, рівень міжнародного співробітництва, науково-технічний розвиток в галузі, діяльність суб'єктів господарювання, рівень попиту на продукцію деревообробки та інших, ситуація складалась таким чином, що виникла необхідність у створенні та затвердженні Правил відтворення лісів [4].

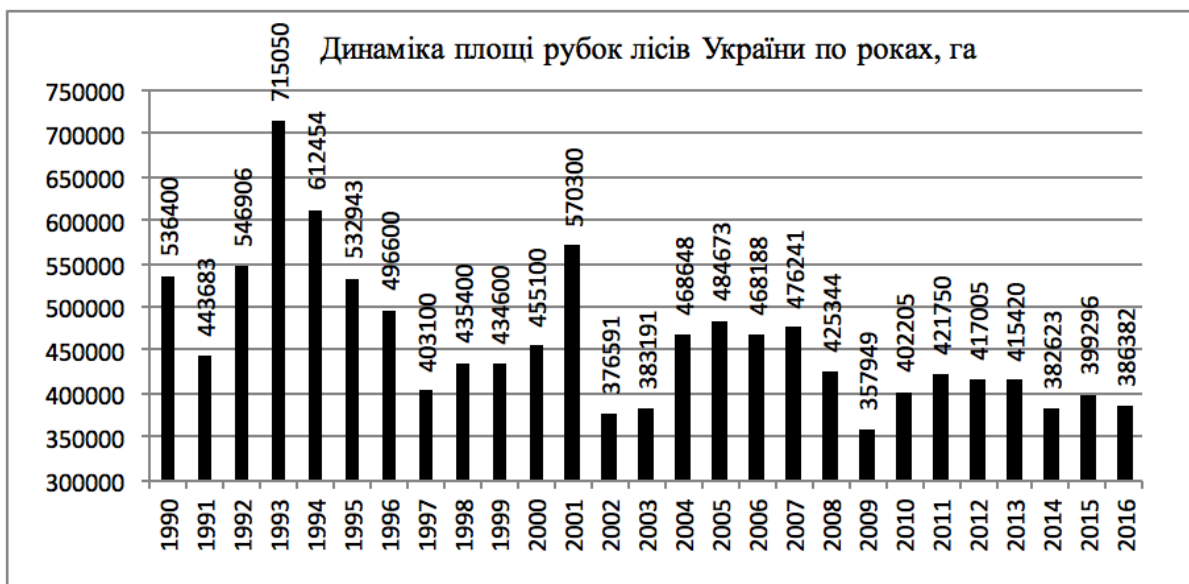
В свою чергу підприємства деревообробної галузі на власне розуміння формують свої стратегії розвитку під впливом факторів ринкового середовища. А саме: в Україні на практиці склались такі умови, що на теперішній час вирубка ліса відбувається стихійно, незаконно, без дотримання встановлених законодавством правил та вимог. Такі заходи приводять до все більших погіршень стану природного ресурсу та біогеоценозу. Ліса не встигають відновлюватись, особливо цінні породи дерев. Крім того, такі незаконні заходи сприяють поповненню не бюджету країни, а бюджету приватних комерційних структур та майже фізичних осіб. Тому у 2015 році були внесені зміни до закону про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, пов'язаної з реалізацією та експортом лісоматеріалів, в яких строком на 10 років забороняється без наявності сертифіката про походження лісоматеріалів та виготовлених з них пиломатеріалів вивезення за межі митної території України в митному режимі експорту лісоматеріалів необроблених деревних порід, крім сосни, - з 1 листопада 2015 року; а деревних порід сосни - з 1 січня 2017 року [2].

Дослідженню питань природокористування лісами та деревообробної галузі присвячені: звернення Президента України Порошенко П.О. [11, 13]; наукові роботи відомих вітчизняних та закордонних фахівців, таких, як Борецько В.Є. [5], Глаголюк Н. [6], Мешкової В.Л. [8], Негруцького С.Ф. [9], Терехової В.В. [15]; статті, що розміщені на відомих інтернет-порталах [12, 15]. Питанням доцільного користування природними ресурсами гео економічного розвитку України

присвячена наукова робота Згуровського М.З. [7]. Але сучасним проблемам та шляхам їх вирішення щодо функціонування лісопромислового комплексу присвячено не достатньо наукових робіт, крім того недостатньо практичних рекомендації з цих питань. Виходячи з цього, в даній науковій роботі поставлена наступна мета.

Мета роботи – проаналізувати тенденції розвитку лісопромислового комплексу України та розробити практичні рекомендації щодо їх удосконалення в гео економічному аспекті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналізуючи сучасний стан лісопромислового комплексу України та здатність природних ресурсів до відновлення з метою збереження та їх відновлення, слід навести наступну статистичну інформацію. На рисунку 1 наведена динаміка площі рубок лісів України по роках за статистичними даними (дані за 2014-2016 рр. без урахування АР Крим, м. Севастополя та зони проведення АТО).

*Рис. 1. Динаміка площі рубок лісів України по роках, га
(побудовано авторами за даними [10])*

Співставляючи цей графік з графіком динаміки заготівлі деревини в Україні по роках (рис. 2), який також був побудований за статистичними даними [10], можна відзначити наступне.

При зниженні площі вирубки лісів зростають обсяги заготівлі деревини по роках. Це говорить про те, що вирубка все більш відбувається без дотримання норм, встановлених законодавством [3, 4]. Тобто дерева вирубаються не вибірково, згідно нормам, а суцільно. В більшості випадків санітарні рубки необґрунтовані з точки зору лісової

науки. Санітарні рубки приховують комерційну заготівлю здорової деревини, а також призводять до великої шкоди лісовому біорізноманіттю. Такі заходи перешкоджають збереженню та відновленню лісів. Крім того, контроль за проведенням вибіркового санітарних рубок практично неможливий. Багато фахівців присвятили свої наукові дослідження для вирішення цієї проблеми. Автором Мешковою В.Л. було встановлено, що на межі з суцільною рубкою на глибині ліса 30 метрів гине 15% сосни та 40%-70% ялин [8].

*Рис. 2. Динаміка заготівлі деревини в Україні по роках, тис.куб.м
(побудовано авторами за даними [10])*

Держлісагентство України проаналізувало оперативну інформацію про стан забезпечення охорони лісів від незаконних рубок та збило статистику. Обсяг незаконних рубок за I півріччя 2017 склав 14,4 тис. куб. м, що на 1,4 тис. куб. метрів менше, ніж за аналогічний період минулого року. Сума заподіяного збитку склала 85,8 млн.грн, відшкодовано - 4 млн.грн. [12].

Найбільші обсяги незаконних рубок виявлено у лісах Рівненської області - 2152 куб. м, Херсонській - 1693 куб. м, Житомирській - 1168 куб. м, Закарпатській - 1142 куб. м, Львівській - 1090 куб. м, Харківській - 1080 куб. м, Чернігівській - 838 куб. м, Івано-Франківській - 759 куб. м, Дніпропетровській - 758 куб. м, Волинській - 679 куб. м. Значна частка незаконних рубок, що вчинені невстановленими лісопорушниками, в Донецькій області вона становить 99,5%, Херсонській - 98%, Дніпропетровській - 97%, Одеській - 96%, Миколаївській - 96%, Запорізькій - 94%, Тернопільській - 89%, Кіровоградській - 87%, Полтавській - 87% і Рівненській - 82% [12]. За цими даними статистики

Держлісагенства побудовано графіки, що наочно відображають існуючу проблему (рис. 3, 4).

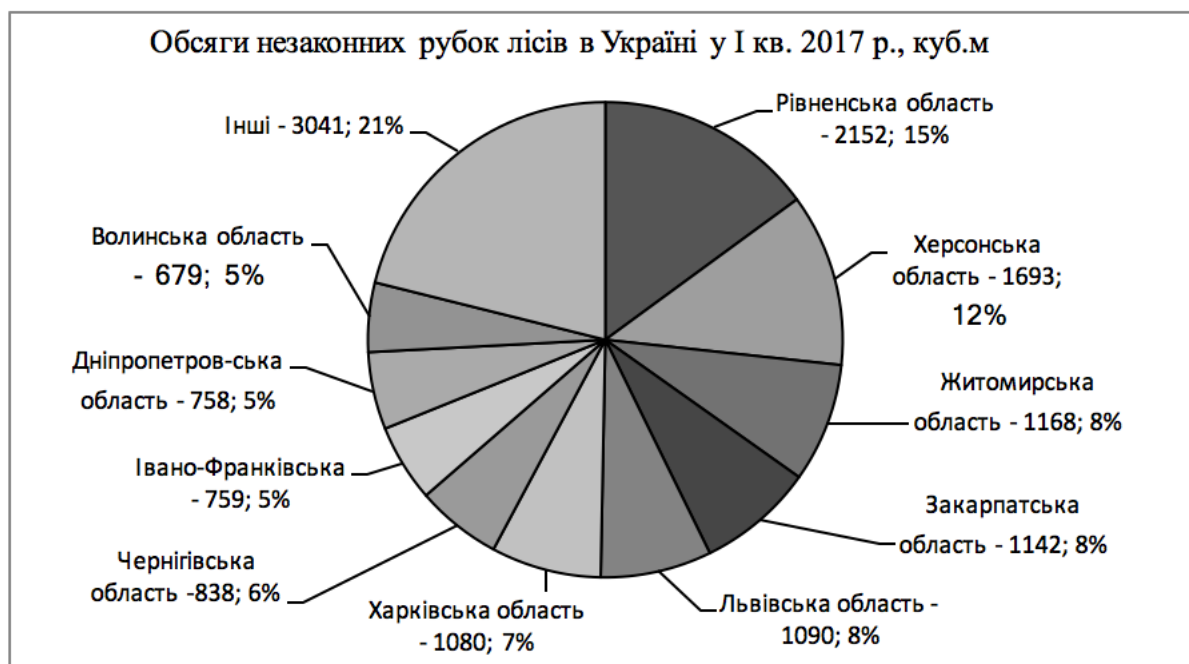
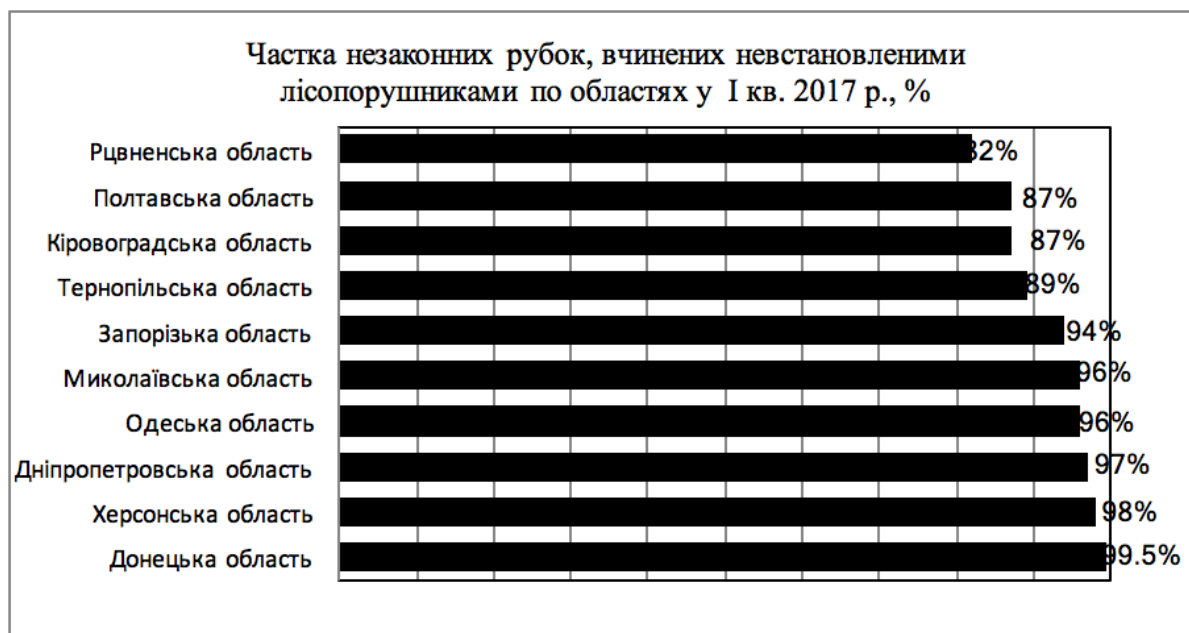

Рис 3. Обсяги незаконних рубок лісів в Україні у I кв. 2017 р., куб.м
(побудовано авторами за даними [12])

Головні причини таких злочинів є:

- низький рівень матеріального забезпечення населення, яке змушене задовольняти свої первинні життєві потреби таким незаконним способом;

- наявність великої кількості приватних пиломатеріалів, що не контролюються державою та скуповують незаконно добуту деревину;
- відсутність бюджетного фінансування державної лісової охорони (особливо в південних і східних регіонах України), що приводить до звільнення з роботи працівників за власним бажанням, в результаті чого значні площі лісів залишаються без нагляду;
- іноді має місце сприяння працівників державної лісової охорони вчиненню незаконних рубок. Так, за перше півріччя 2017 року до дисциплінарної відповідальності притягнуто 467 працівників державної лісової охорони, звільнені від займаних посад 64 людини, проти 9 осіб розпочаті кримінальні виробництва [15].

Парадокс полягає в тому, що Державне агентство лісових ресурсів України зобов'язано регулювати все виробництво в галузі лісового господарства, контролювати дотримання законів, вести реєстри, берегти і відновлювати ліс. Але на практиці, за встановленими фактами, ліс вирубається за в особистих комерційних цілях та ешелонами відправляється за кордон без необхідних документів [15]. Такі кримінальні схеми ніяк не може відноситися до правової держави, якою себе позиціонує Україна.

Крім того, такий незаконний експорт підриває геоeкономіку країни. З одного боку, у сфері деревообробки в Україні задіяні понад три мільйони українців. Середньостатистична українська родина – це близько 3 чоловік. Отже, майже 12 мільйонів українців, так чи інакше, мають відношення до цієї галузі. Близько десяти областей України на 30% наповнюють свій місцевий бюджет силами саме тих підприємств, які спеціалізуються на обробці дерева. У нас в країні 98,8% - це малий і середній бізнес, і тільки 1,2% складають великі підприємства, що і вимагає величезних реформ. Причому реформи повинні бути проведені таким чином, щоб ні в якому разі не вбити маленькі підприємства, а, навпаки, допомагати їм [15].

В даній ситуації необхідно вивчити світовий досвід формування експортоорієнтованого виробництва та адаптувати відповідні заходи для сучасних умов Україні. Такий підхід допоможе Україні покращити своє геоeкономічне становище. Захисні заходи (з застосуванням тарифних та нетарифних мір регулювання зовнішньоекономічної діяльності) сприятимуть ефективному імпортозаміщенню на товарних ринках та

покрощуватиме торгівельний баланс країни. Для зміцнення лісової промисловості багато країн світу встановлюють заборону на експорт круглого лісу та необробленої деревини (рис. 5).

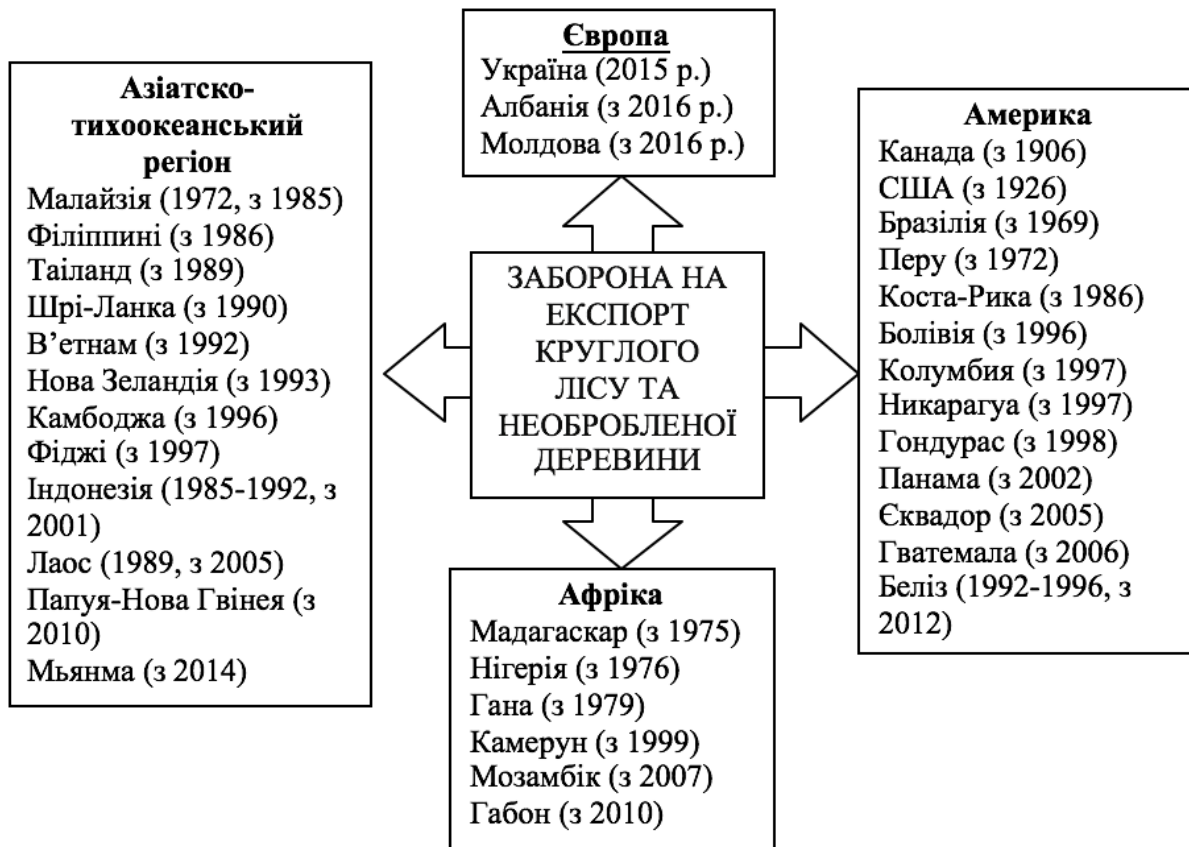

Рис. 5. Країни світу, в яких встановлена заборона на експорт круглого лісу та необробленої деревини (доповнено авторами за даними [6])

Світова практика свідчить, що такі заходи іноді застосовуються як екстрені. В Європі застосовуються торгівельно-захисні заходи, які дозволяють регулювати користування лісовими ресурсами:

1. Електронна система контролю руху та відстеження деревини, яка додає прозорості ведення бізнесу.
2. Продукція лісопереробки проходить міжнародну лісову сертифікацію, а потім погодження з національним законодавством країни, в яку імпортується деревина. Такий процес регулюється законодавчим актом Європейські правила заготівлі деревини, які вступили в силу у березні 2013 р. В Правилах говориться про заборону розміщення на ринку незаконно добутої деревини, а імпортер має відстежити історію походження деревини.

3. Система сертифікації сировини. Основними схемами сертифікації лісів в ЄС є FSC (the Forest Stewardship Council) та Програма підтримки лісової сертифікації (the Programme for the Endorsement of Forest Certification (PEFC)).
4. Санітарні та фітосанітарні заходи.

В Польщі загальний програмно-інформаційний комплекс забезпечує документообіг в лісовому господарстві. Так держава забезпечує контроль руху і відстеження деревини, застосовуючи методи балансовий та індивідуальної ідентифікації. В Швеції застосовується система збереження даних в електронному сховищі, яке містить базу даних всіх підприємств (та їх угоди), які працюють в галузі лісового господарства та в деревообробці, у тому числі й навіть перевізники та сертифікуючі організації. Така система забезпечує маркування деревини та законність її походження у будь-якого користувача.

Україна себе позиціонує як правова держава, але на ділі правові норми не враховуються. Проблеми в галузі лісового господарства почалися з порушення закону. У переліку обов'язків Державного агентства лісових ресурсів України сказано, що агентство має регулювати все виробництво в галузі лісового господарства, контролювати дотримання законів, вести реєстри, берегти і відновлювати ліс. І там абсолютно нічого не сказано про комерційних цілях, зокрема, про ешелони лісу, які безперервно женуть за кордон. Це величезна корупційна схема.

Доктрина геоекономічної полягає в прагненні національних економік включитися у світову геоекономічну систему для повноправної участі у формуванні та розподілі світового доходу з використанням високих геоекономічних і геофінансових технологій на геоекономічній карті світу. Формування геоекономіки він залежить від умов цивілізаційного розвитку.

Сьогодні тенденції розвитку лісопромислового комплексу наступні:

1. Приреченість на обмеження у можливостях сталого розвитку через високу залежність від зовнішньої торгівлі та її низьку диверсифікованість.
2. Вразливість до зовнішніх негативним впливам ніж зараз.
3. Не відповідність цін світовим тенденціям.

4. Недотримання нормам користування лісовими ресурсами призведе до втрати економічного суверенітету України.

Запропоновано наступні практичні рекомендації щодо розвитку лісопромислового комплексу України в геоekonomічному аспекті, які сприятимуть міжнародної економічної інтеграції країни.

1. Створення переліку підприємств, з якими погоджено укласти контракти на експорт, причому за табличними цінами.
2. Створення електронної системи обліку лісових ресурсів з можливістю відстежити рух партії заготовленої деревини.
3. Створення прозорості в тендерах на закупівлю деревини через реалізацію на електронних торгах.
4. Картографічне забезпечення лісогосподарської діяльності з наведенням грошової оцінки земель.
5. Вдосконалення відносин, що пов'язані з реалізацією прав власності на ліса, лісові насадження.
6. Вдосконалення інституціональної структури лісового сектора. Сприяння розвитку системи управління державними лісами.
7. Перегляд лісового законодавства та створення лісової реформи.
8. Посилення митного законодавства в питанні незаконного експорту деревини.
9. Залучення прямих іноземних інвестицій в українську деревопереробну галузь.
10. Створення організаційно-економічного та фінансового законодавства функціонування лісопромислового комплексу України.

Висновки. В результаті можна відзначити наступне. В умовах сучасної економіки однією з галузей, що знаходиться в погіршеному стані – це лісопромисловий комплекс. Проведений аналіз динамік площі рубок лісів України та заготівлі деревини довів, що в основному переважає шкідлива суцільна вирубка дерев без дотримання норм, має місто незаконна рубка та експорт лісів у великої кількості. Аналіз досвіду користування лісом країн світу та торгівельно-захисних заходів, що дозволяють регулювати державою цей процес довів, що необхідна адаптувати такі популярні підходи до економіки України. Наведені тенденції розвитку лісопромислового комплексу не мають оптимістичного сценарію розвитку. Розроблені практичні рекомендації

щодо розвитку лісопромислового комплексу України в геоekonomічному аспекті, які сприятимуть міжнародної економічної інтеграції країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лісовий Кодекс України / Кодекс України. Закон // Відомості Верховної Ради. –1994. - № 17, ст. 99. - (ред. № 2063-VIII від 23.05.2017, ВВР, 2017, № 37, ст.379).
2. Закон України про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, пов'язаної з реалізацією та експортом лісоматеріалів: Від 10 жовтня 2015. - № 2860-15 / Україна. Закон // Відомості Верховної Ради. – 2006. - № 2-3. - ст. 34 (із змінами, внесеними згідно із Законами № 325-VIII (325-19) від 09.04.2015) // ВВР. – 2015. - № 31. - ст.291).
3. Україна. Кабінет Міністрів. Санітарні правила в лісах України. Постанова Кабінету Міністрів України від 27 липня 1995 р. №555 / [Електронний ресурс] /Режим доступу до пост.:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/756-2016-%D0%BF>
4. Україна. Кабінет Міністрів. Про затвердження Правил відтворення лісів. Постанова Кабінету Міністрів України від 01 березня 2007 р. №303 / [Електронний ресурс] / Режим доступу до пост.: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/303-2007-%D0%BF>
5. Борейко В.Є. Все санитарные рубки необходимо запретить // В.Є. Борейко / Український лісовий портал. - 21.06.2017. - [Электронный ресурс] // - Режим доступа: <http://www.lisportal.org.ua/79768/>
6. Гладо Н. Деревообрабатывающая отрасль: как защищать и развивать // Н. Гладо / Незалежна аналітична платформа VoxUkraine. - 19.05.2017 - [Электронный ресурс] // - Режим доступа: <https://voxukraine.org/2017/05/19/derevoobrabatyvayushhaya-otrasl-kak-zashhishhat-i-razvivat/>
7. Згуровський М.З. Геоekonomічні сценарії розвитку і Україна // М.З. Згуровський / [Електронный ресурс] // - Режим доступа: <http://westudents.com.ua/glavy/14324-2-geoekonomchn-stsenar-dinamki-resursv-rozvitku.html>
8. Мешкова В.Л. Наукові і виробничі проблеми захисту // В.Л. Мешкова / 04.05.2012. - [Електронний ресурс] // Український ордена «Знак пошани» науково-дослідний інститут лісового господарства та агрономічної

- ім. Г.М. Висоцького. - Режим доступу: www.uriffm.org.ua/files/meshkova_nubip_el12_2pdf
9. Негруцкий С.Ф. Корневая губка // С.Ф. Негруцкий / М. - Агропромиздат, 1986. - 196 с.
10. Основні показники ведення лісогосподарської діяльності (1990-2016) [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. - Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2014/sg/lis/lis_u/lgd2016_u.htm - Заголовок з екрану.
11. Порошенко инициирует внедрение электронного контроля оборота древесины // 02.10.2017. - [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://derevo.ua/news/details/poroshenko-iniciiruet-vnedrenie-elektronnogo-kontr-675>. - Заголовок з екрана.
12. Статистика незаконных рубок по Гослесагентству // 25.07.2017. - [Электронный ресурс] // - Режим доступа: <http://derevo.ua/news/details/statistika-nezakonnyh-rubok-po-goslesagentstvu-672>. - Заголовок з екрана.
13. Порошенко подписал закон, ужесточающий ответственность за вырубку леса // Деловая столица. - 31.08.2017. - [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.dsnews.ua/economics/poroshenko-podpisal-zakon-uzhestochayushchiy-otvetstvennost-31082017152600> - Заголовок с екрана.
14. Терехова В.В. Обгрунтування недоцільності скасування «Сезону тиші» заради боротьби зі шкідниками лісу // В.В. Терехова / 2017. - [Электронный ресурс] // - Режим доступа: www.ecoethics.ru/obgruntyvannya-nedotsilnosti-skasuvannya-sezonu-tishi-zaradi-borotbi-zi-shkidnikami-lisu/ - Заголовок з екрана
15. Чиновники превращают лесную отрасль в сферу массовой коррупции – эксперт // [Электронный ресурс] // - Режим доступа: <http://derevo.ua/news/details/chinovniki-prevraschayut-lesnuyu-otrasl-v-sferu-ma-673>. - Заголовок з екрана